

Fecr Yayınları: 398

İBN SÎNÂ ve GAZÂLÎ'DE İLÂHÎ İRADE KURGUSU
-Eleştirel Bir Yaklaşım-

Doç. Dr. Hasan AKKANAT

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

1. Baskı: Aralık 2020

ISBN: 978-625-7879-42-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

**İBN SÎNÂ ve GAZÂLÎ'DE
İLÂHÎ İRADE KURGUSU**
-Eleştirel Bir Yaklaşım-

Doç. Dr. Hasan AKKANAT

Ankara 2020

Doç. Dr. Hasan AKKANAT

Akademik hayatına 1998 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak başladı. Doktorasını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *Kadı Siraceddîn el-Ûrmevî ve Metâliu'l-Envâr -Tabkik, Çeviri, İnceleme-* adlı tezle 2006 yılında tamamladı. Doktora sonrasında araştırmacı olarak yurt dışında incelemelerde bulundu. 2015 yılında İslam Felsefesi alanında doçent oldu. 2006-2018 yılları arasında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yaptıktan sonra, 2018 yılında Gazi Üniversitesi Polatlı İlahiyat Fakültesine; ilgili üniversitenin bölünmesiyle birlikte Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesine geçiş yaptı. Yazarın *Klasik Dönem İslam Felsefesinde Tümmeller* adlı kitabı yanında çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleleri, İngilizce ve Arapça çevirileri, kitap bölümleri, sempozyum bildirileri ve araştırmacı olarak yer aldığı Tübitak projeleri vardır.

*Elinizdeki kitabın görünmez kahramanı,
2009 yılında Rahmet-i Rahman'a uğurladığımız
muhterem babam **Hüseyn AKKANAT**'ın aziz hatırasına...*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ-----	9
GİRİŞ-----	11

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN SİNÂ VE GAZÂLÎ'YE GÖRE TANRI HAKKINDA

KONUŞMANIN İMKANI VE İLÂHÎ İRADENİN MAHİYETİ----- 15

Genel Bakış-----	17
1.1. İbn Sînâ ve Gazâlî: Tanrı Hakkında Konuşmak-----	20
1.2. İlâhî İradenin İbn Sînâcı Mahiyeti-----	27
1.3. İlâhî İradenin Gazâlîci Mahiyeti-----	47
1.4. İki İrade Mahiyetinin Karşılaştırılması-----	61

İKİNCİ BÖLÜM

İLÂHÎ İLİM VE İLÂHÎ İRADE İLİŞKİSİ-----65

Genel Bakış-----	67
2.1. Bilgi-İrade İlişkisinde İbn Sînâ-----	68
2.2. Bilgi-İrade İlişkisinde Gazâlî-----	72
2.3. Bilgi-İrade İlişkilerinin Karşılaştırılması-----	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRADELİ FİİL VE İLÂHÎ HÜRRİYET-----93

Genel Bakış-----	95
3.1. İradeli Fiil-Hürriyet İlişkisinde İbn Sînâ-----	96
3.2. İradeli Fiil-Hürriyet İlişkisinde Gazâlî-----	120
3.3. Fiil-Hürriyet İlişkilerinin Karşılaştırılması-----	141

SONUÇ-----	149
------------	-----

KAYNAKÇA-----	153
---------------	-----

DİZİN-----	155
------------	-----

ÖN SÖZ

Her kitabın olduğu gibi, elinizdeki kitabın da uzun sayılabilecek bir serüveni var. Daha önce telif etmiş olduğum *Klasik Dönem İslam Felsefesinde Tümel* adlı kitapta İbn Sînâ'nın tümel ilâhî bilgi anlayışını ve Ebû Hâmid el-Gazâlî'nin de ona yönelik eleştirilerini incelerken zorunlu olarak ilâhî irade meselesine de değinmek zorunda kalmıştım. Kısa bir kaynak taraması yaptığımda, iki düşünürün kendi kaynakları yanında, mesele hakkında yapılan incelemelerin, belki de yazılış amaçlarına uygun olarak, Gazâlî'yi yahut İbn Sînâ'yı öne çıkararak savunan, birinin kurgusunu diğeri üzerinden anlamlandıran ve asıl önemlisi her iki kurgudaki muhtemel problemleri ihmal eden çalışmalar olduğunu gördüm. Geri döndüğümde ilâhî irade meselesine dair zihnime kazınan önemli bir yekunu, asıl araştırma konum olan tümel bilgi bahislerini gölgeleyeceği endişesiyle, ilgili kitabımda oldukça genel hatlarıyla ele almak zorunda kaldım.

Tümel kitabını yayınevine gönderir göndermez yaptığım ilk iş, zihnimi meşgul eden o yekunu kağıda aktarmak oldu ancak ortaya çıkan makalenin gerek kurumumdaki görevler gerekse yoğun ders programım nedeniyle son okumalarını yapmam mümkün olmadı. 2018 yılında yayın hayatına yeni başlayan bir derginin ricalarını kıramayarak, kütüphanemde beklettiğim o yazının oldukça sınırlı ve aslen yetersiz bir kısmını “The Relationship between God's Knowledge and Will in the al-Ghazālīan Theology: A Critical Approach” adlı bir makalede yayımladım. Her ne kadar yüksek orandaki bir okurla buluşmuş olmasına karşın bu makalede, derginin şahsıma ayırmayı planladığı bölümün sınırlılığı nedeniyle,

Gazâlîci ilâhî irade kurgusunun tam mahiyeti kadar İbn Sînâcı ilâhî irade kurgusunun detaylı muhtevasına, Gazâlî’nin yaptığı İbn Sînâ okumalarına ve ayrıca bunların tamamına yaptığım eleştirilere yer vermem mümkün olmadı. İlerleyen süreçte artık zihnimde zamanla yer edinen yeni tartışmaları da ilave ederek son okumasını yapmak üzere mevcut metni eleştirel bir inceleme makalesine dönüştürmek için herhangi bir mazeretim kalmamıştı.

Başlangıçta bir makale olarak tasarladığım bu çalışma, ne var ki, İbn Sînâ ve Gazâlî’nin ilâhî irade kurgularına ve kurgularını inşa eden gerekçelere yoğunlaştıkça, ortaya çıkan yoğun tartışmaların ve onlara yönelik eleştirilerin seyriyle birlikte makale formatını aşarak bir kitaba dönüştü. Ve her kitap gibi elinizdeki de doğal olarak bir tek kişinin emeği olmaktan çıktı. Bu nedenle kitaba doğrudan yahut dolaylı emeği geçen herkes, içten bir teşekkürü layıkıyla hak etmektedir.

Taslak metni okuyarak muhtevadaki olası boşlukları doldurmamda eleştirel önerilerini esirgemeyen kardeşlerim Alperen Saz ve Abdülvahid Öz’e; olgunlaşan metni okuyarak iki düşünüre atfettiğim iddialarda ve onlara yönelik eleştirilerimdeki argümantasyon sorunlarına dikkat çeken dostlarım Tuna Tunagöz ve Tuncay Akgün’e; son okumasını yaparak kitabın basımına ön ayak olan sevgili meslektaşım Murat Demirkol’a; kitabı tereddütsüz yayın programına alma inceliğini gösteren Fecr Yayınevi yetkililerine ve ayrıca yoğun çalışma temposunda ihmal ettiğim eşim ve çocuklarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Hasan AKKANAT

Ankara 2020